

UNIVERSITATEA BABEȘ-BOLYAI CLUJ-NAPOCA  
FACULTATEA DE STUDII EUROPENE

TEZĂ DE DOCTORAT

**EXTREMA DREAPTĂ ÎN ROMÂNIA:  
TEORIE, MESAJ, MEMORIALISTICĂ**

CONDUCĂTOR ȘTIINȚIFIC  
PROF.UNIV.DR. NICOLAE PĂUN

DOCTORAND  
ANTOANELA-PAULA MUREȘAN

Cluj-Napoca  
2013

## Rezumat

Studiul de față, intitulat *Extrema dreaptă în România: teorie, mesaj și memorialistică* prezintă o importanță majoră în cercetarea istoriografică actuală, dat fiind faptul că interesul pentru această parte a istoriei a cunoscut evoluții de o însemnătate ce nu poate să fie contestată. Astfel, din punctul de vedere al investigațiilor istoriografice, este foarte important să identificăm originile acestui fenomen care a marcat existența Europei, să observăm și să analizăm varianta românească a fenomenului, de la liderii Mișcării Legionare și, făcând un arc peste timp, ajungând până la cei care au fost încarcerați datorită faptului că au făcut parte din Mișcare. Scrierile lor de după ieșirea din închisorile comuniste completează analizele complexe ale elaboratelor științifice cu privire la aspectele politice din interiorul României.

În vederea conferirii unui nivel pronunțat de originalitate și noutate lucrării, scopul nostru principal a fost acela de a investiga datele cele mai relevante. Trebuie să menționăm, de asemenea, faptul că tema cercetării a fost restrânsă, atât spațial cât și cronologic.

Obiectivul principal al acestei teze a fost acela de a analiza și de a evalua aportul mesajului liderilor extremei drepte și al memoriilor foștilor legionari, în vederea prezentării istoriei într-o manieră cât mai apropiată de adevăr. Pentru atingerea acestui scop, am urmărit cinci obiective ce au corespuns tot atâtor capitole ale prezentei lucrări.

În primul rând, teza a vizat prezentarea principalelor lucrări științifice cu privire la extrema dreaptă în spațiul românesc. În al doilea rând, am întreprins o investigație complexă a contextului internațional vizând transformările sociale, politice și

economice la începutul secolului XX. Contextul internațional în această perioadă s-a dovedit a fi extrem de complicat, dar în absența sa ar fi dificil, chiar imposibil de a înțelege situația României în raport cu celelalte țări europene. Cu siguranță, o astfel de analiză oferă o perspectivă globală asupra transformărilor social-politice și economice.

În al treilea rând, am identificat transformările mai sus menționate în România, efectuând o analiză lucidă a discursului liderilor Mișcării Legionare. Analiza discursului principalilor lideri legionari a încercat să scoată în evidență măsura în care extrema dreaptă românească păstrează caracteristicile internaționale sau se particularizează în funcție de realitățile din România. Personalitatea care marchează Mișcarea Legionară (L.A.N.C, Legiunea Arhanghelului Mihail, Garda de Fier, Partidul Totul pentru Țară) este Corneliu Zelea Codreanu - Căpitanul. Adept al ultranaționalismului, a fost reprezentatul ideologic al extremei drepte. În viziunea sa, statul în care trăiește este corupt la nivelul tuturor instituțiilor sale. Conducătorii, la rândul lor corupți, nu sunt interesați decât de binele personal. Delimitarea între clasa politică - conducătoare sau nu - și națiunea română este clară. Codreanu își structurează discursul pornind de la câteva cuvinte: antievreism, anticomunism, procreștinism, antiumanitarism, antipoliticianism, anticospopolitanism, antidemocrație. Statul legionar pe care trebuie să îl făurească va avea un alt tip de român. De aici rezultă necesitatea creării omului nou. Caracteristicile acestuia sunt: ordinea, supunerea, jertfa, credința în Dumnezeu, munca, fapta să primeze și nu vorba. În ceea ce privește națiunea, aceasta trebuie să rămână pură, căci orice amestec rasial duce la dispariția ei. A fi român înseamnă a declara cu mândrie acest lucru, înseamnă a fi gata oricând să te jertfești

pentru țară și a crede cu toată ființa în Cristos. Moartea în rândul legionarilor înseamnă practic o necesitate metafizică.

Crearea omului nou nu se poate face cu ajutorul unui partid politic. Codreanu a insistat mereu asupra acestui fapt. Doar o "mișcare", "o școală" sunt capabile a înfăptui dezideratele legionare. Educarea maselor în acest spirit duce implicit la crearea unui nou stat. Doctrina lui se bazează mai mult pe simțire decât pe rațiune. Mișcarea Legionară n-a avut practic un program politic. "Programul" lor a fost acela de a realiza forța mai întâi și apoi de a o manevra pentru a învinge forțele adverse. În mai puțin de 15 ani de la constituire, mișcarea lui Codreanu devine a treia forță politică în stat. În aceeași direcție ca și cea prezentată anterior se înscriu și discursurile celorlalți legionari prezentați în lucrare: Ioan Moța, Vasile Marin, Horea Sima, Polihroniade și Cristescu. Indiferent dacă mesajul lor era scris sau vorbit, ideile rămân aceleași. Așadar, această mișcare care propovăduia un naționalism închistat în dogme religioase și care preconiza eliminarea adversarului politic, cultural, etnic sau religios este o mișcare ce se auto-devorează și este inevitabil sortită pieirii.

Capitolul patru analizează efectele instaurării sistemului comunist în România după cel de-al doilea război mondial. Acest capitolul s-a dovedit necesar pentru demersul nostru științific, deoarece ne-a ajutat să înțelegem mai bine noul context al realităților politice, sociale și culturale ale regimului comunist.

În ultimul capitol am întreprins o evaluare a aportului memorialiștilor la rescrierea istoriei perioadei comuniste din România și am realizat o comparație cu sistemul concentraționar rusesc reliefat de *Arhipelagul Gulag*. În această parte a cercetării am încercat să ne oprim asupra elementelor care pot să ofere informații cu privire la

experiența proprie și universul lor de exprimare în interiorul sistemului concentraționar românesc. Astfel, mesajul liderilor Mișcării Legionare și memorialistica legionară vin să completeze lucrările istoriografice referitoare la acest subiect prin identificarea unor patternuri care se regăsesc în scrierile analizate.

Am analizat scrierile adepților legionari Dumitru Banea, Ioan Muntean, Dumitru Bordeianu, Grigore Caraza și preotul Liviu Brânzaș, insistând cu precădere asupra unor leitmotive, patternuri pe care le regăsim în majoritatea scrierilor, leitmotive care spun partea lor de adevăr: motivația mărturiilor, arestarea, locuri ale detenției, alimentația, presiunile psihice și fizice, relația cu gardienii, reeducarea, raportul cu lumea exterioară, închisoarea ca experiență de viață. Studiul a vizat practic condiția umană într-un regim totalitar. Se impun câteva concluzii referitoare la toposurile menționate anterior: diversitatea motivației mărturiilor (unii au considerat că publicarea acestor memorii este o datorie de onoare pentru că au făcut parte din Mișcare, au trăit experiența acelei perioade, în timp ce alții au crezut că trebuie să le încredințeze tiparului în numele iubirii față de tineretul țării); arestarea ține de apartenența la Mișcare, de legământul de iubire pentru țară și neam, de faptul că se făcea dovada unui comportament așa-zis antisemit sau anticomunist; spațiile detenției sunt redată cu acuratețe (pentru veridicitate, am utilizat descrierile oferite de sursele oficiale); în procesul de reeducare și în sistemul concentraționar, în general, înfometarea a fost una dintre cele mai eficiente metode de tortură; bătaile și tortura psihică au fost principalele *instrumente de lucru* ale autorităților în raport cu deținuții. Regimul totalitar a adus ființa umană la o graniță foarte subțire între viață și moarte prin aplicarea repetată a bătailor. Suferinței corporale inimaginabile i s-a adăugat în același timp și o suferință psihică. Ca atare, violența fizică și cea verbală s-au

dovedit a fi o caracteristică a justiției comuniste; gardianul devine principalul pion al relaționării deținutului cu sistemul; relația deținutului cu lumea exterioară era puternic controlată și, la nevoie, cenzurată de autoritățile închisorii (dimensiunea scrisorilor, care, în realitate, erau simple cărți poștale, era drastic limitată, iar din cele patru scrisori pe an la care avea dreptul un deținut, două erau reținute de autorități; majoritatea cărților primite de deținuți trebuia să se înscrie în linia partidului, adică să aibă un conținut marxist. Deținuții aveau posibilitatea să primească pachete și scrisori); între 1949-1952, în România comunistă, a avut loc în închisoarea de la Pitești un program de reeducare. Miza reeducărilor era, într-un mod diabolic, *sufletul* omului. Ceea ce doreau tortionarii era sufletul deținutului, înjosit (mai întâi), răvășit, dezarticulat. Deținutul, renunțând la libertatea interioară (singura ce îi rămăsese), la convingeri personale, la credință, lipsit de ego, devine inferior unui animal. Dezumanizat total, nu se mai regăsește niciunde. Fiind lipsit de orice reper, devine un executant, se transformă el însuși în tortionar, găsindu-și în mod crud o rațiune pentru a trăi, perpetuând răul la nesfârșit, într-un lanț diabolic al cărui veriga este. Tehnica folosită de anchetatori pentru aflarea informațiilor dorite era bazată pe o logica sinistră: după oferirea unor avantaje, deținutul era înfometat și, bântuit de foame, își făcea așa-numita „demascare”, numită acum, într-un mod extrem de crud, „solidarizare”. Unii rezistă terorii, dar majoritatea, sub presiunea puternică a metodelor reeducării, cedează într-o măsură mai mare sau mai mică. Devin astfel victime sigure ale metodelor aplicate, ale propriilor spaime și ale propriei conștiințe. Delațiunea ca armă a fost una din marile spaime în lumea nou instaurată: frica de cel de lângă, frica de propriile crezuri, frica de a gândi. Religiozitatea personală reprezintă aspectul cel mai important al depășirii suferințelor din închisoare. Credința mântuiește și învinge.

Comparația cu sistemul concentraționar rusesc, cu modelul generalist al gulagului, reprezintă un demers justificat, care ne oferă informații importante. *Arhipelagul Gulag*, cartea lui Soljenițn, reliefează atitudinea unui sistem la adresa cetățenilor în perioada de conducere a lui Stalin, 1923-1953. Prin analiza comparativă între cele două sisteme, s-au desprins câteva concluzii edificatoare:

O primă diferență între cele două sisteme concentraționare este aceea că, în cazul României, motivația arestării ține explicit de apartenența la o formațiune politică, în timp ce în URSS acest aspect nu are relevanță. În ambele sisteme, înfometarea a fost unul dintre cele mai eficiente metode de tortură. Scopul acestora, fie că au fost fizice sau psihice, a fost acela de a extermina deținuții. Reprezentanții autorităților (gardian, anchetator, procuror, judecător) slujesc fie regulamentar, fie prin exces de zel, un regim totalitar. Sistemul concentraționar rusesc a dezvoltat metode de tortură mai dure decât cel românesc. Indiferent de sistem, sute de mii de oameni au fost afectați de măsurile represive ale celor două sisteme totalitare.

Orice demers științific trebuie să se bazeze pe o definiție riguroasă a termenilor și conceptelor folosite pe parcursul cercetării. Astfel, am definit stânga și dreapta pe eșichierul planului politic, pentru ca mai apoi să definim extremismele. În literatura de specialitate, spectrul politic este descris de obicei în funcție de Dreapta și Stânga, termeni apăruiți odată cu Revoluția Franceză și care au fost la început definiți în funcție de locație, față de poziționarea cu referire de rolul Președintelui, dar care în timp și-a schimbat înțelesul. Însă, a da o definiție exactă și precisă ideologiilor de extremă dreaptă și stângă este foarte dificil, deoarece nu există o definiție acceptată.

Având ca punct de plecare ideea lui Michael Winock, conform căreia putem distinge patru mari categorii de extremisme de stânga, *Conspirația insurecțională*, *Terorismul*, *Partidul revoluționar și Revoluția maselor*, putem concluziona că extrema stângă se dezvoltă treptat, că este fracționară, că toate aceste categorii au creat în timp puncte de plecare pentru momentul în care a fost legiferată și s-a instaurat ca regim politic în Rusia începutului secolului XX. Până la punerea în aplicare, odată cu Revoluția bolșevică din 1917, stânga s-a manifestat doar ideologic. O dezvoltare considerabilă a ideilor de stânga a fost facilitată de apariția Iluminismului. Reprezentanții acestuia au dezvoltat scrieri îndreptate împotriva inechităților sociale, superstițiilor și intoleranței religioase. Așadar, secolul XX este momentul în care se materializează. În practică avem de-a face cu: instaurarea dictaturii politice, crearea poliției politice, asasinarea opozanților, înființarea lagărelor de reeducare prin muncă, colectivizarea forțată a pământurilor, suprimarea libertăților individuale, nerespectarea drepturilor la liberă exprimare și proprietate. Cauzele apariției extremei stângi sunt de natură economică, conform lui François Furet, prin apariția burgheziei. Ca prime rute de dezvoltare putem nominaliza Franța și Rusia. Din Rusia, după al doilea război mondial, extrema stângă a fost „exportată” și legiferată prin instaurarea regimului comunist în țări precum România, Ungaria, Bulgaria, Iugoslavia, Albania, Polonia, Cehoslovacia și Republica Democrată Germană.

În ceea ce privește extrema dreaptă, în Franța, apariția unei idei de extremă dreaptă se regăsește în a doua jumătate a secolului XIX, coincidând cu sfârșitul monarhiei. *Action française* este considerată prima mișcare de extremă dreaptă europeană. Însă, începutul secolului XX cunoaște instaurarea în Germania și Italia a

nazismului și fascismului, ideologii de extremă dreaptă, ce au guvernat aceste două țări. Prin raportarea la spectrul politic, putem observa că atât nazismul cât și fascismul apelează la aceleași metode și practici: eliminarea adversarilor politici, suprimarea libertăților de orice natură, crearea poliției politice, nerespectarea separației puterilor în stat, abolirea partidelor politice, subordonarea totală a individului față de stat, epurarea administrativă.

România nu a fost străină fenomenelor ideologice care s-au manifestat în Europa începutului de secol XX. Astfel, aceste fenomene ajung și în țara noastră în copii mai mult sau mai puțin fidele ale celor occidentale. Antinomii precum „Orient-Occident”, „conservatorism-modernism”, „cultură și civilizație” le regăsim mai ales după primul război mondial, când disputa evoluționism-revoluționism a dobândit noi valențe.

Am încercat, pe întreg parcursul cercetării, să oferim o perspectivă dinamică asupra subiectului, insistând cu precădere asupra analizei discursului, care s-a dovedit a fi un instrument esențial în identificarea caracteristicilor liderilor Mișcării Legionare. Prin utilizarea lui, s-a deschis, așadar, calea către numeroase comparații utile.

Un alt aspect inovativ al lucrării îl reprezintă analiza memoriilor deținuților legionari. O astfel de abordare aduce o perspectivă nouă asupra existenței și naturii unui mesaj inedit, născut din anii de detenție într-un sistem concentraționar totalitar.